

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΣΕΛΙΔΕΣ
ΣΤΗΝ ΟΘΟΝΗ

ἢ

ΣΕ ΧΑΡΤΙ

(ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ)

ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιῶργος Ε. Δαρδανός

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Προκόπιος Παυλόπουλος

Β' ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ GUTENBERG

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ
Σ Τ Η Ν Ο Θ Ο Ν Η
ἢ
Σ Ε Χ Α Ρ Τ Ι

(ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ)

ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιώργος Ε. Δαρδανός

Β' ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ GUTENBERG

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Προκόπιος Παυλόπουλος</i>	
Πρόλογος Δεύτερης Έκδοσης	17
<i>Γιώργος Δαρδανός</i>	
Περιμένοντας την εξέλιξη	21

I. ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

<i>Δημήτρης Ἀρμάος</i>	
Τὸ βιβλίο ὡς ὕλικὸ σῶμα: Μιὰ συνθήκη προσπέλασης τῆς γνώσης ἀπέναντι σὲ μιὰν ἄλλη.....	31
<i>Ελισάβετ Αρσενίου</i>	
Ἡ λογοτεχνία στὴν ηλεκτρονικὴ ἐποχὴ.....	40
<i>Ευριπίδης Γαραντούδης</i>	
Ἡλεκτρονικὸ ἐναντίον ἐντυποῦ βιβλίου;	44
<i>Κατρίν Βελισσάρη</i>	
Τὸ ψηφιακὸ βιβλίο: Ἀπλή εξέλιξη ἢ ἐπανάσταση;	48
<i>Γιώργος Σ. Βερνίκος</i>	
«Ψευστό» Βιβλίο.....	51

<i>Τάσος Γιαννίτσης</i>	
Μετά από περίπου 600 χρόνια τυπογραφίας.....	55
<i>Αθανάσιος Γκότοβος</i>	
Ηλεκτρονική μάθηση και παιδαγωγική σχέση: Το συμβατικό βιβλίο θα αντέξει.....	62
<i>Τιτίκα Δημητρούλια</i>	
Μαγικά και θαύματα	70
<i>Νίκος Δήμου</i>	
Το βιβλίο πέθανε – ζήτω το βιβλίο!	76
<i>Γεώργιος Ζάχος</i>	
Βιβλιοθήκες και κοινωνία της πληροφορίας	80
<i>Κώστας Κατσόγιαννος</i>	
«Ζωντανή εκπαίδευση» versus «εκπαίδευση κατ’ απαίτηση (on demand)»: Η άποψη ενός εκπαιδευτικού	86
<i>Γιῶργος Κεντρωτής</i>	
Σκόρπιες σκέψεις για τὸ ἠλεκτρονικὸ βιβλίο	99
<i>Χαράλαμπος Κουταλάκης</i>	
Ψηφιακές ανισότητες και κρατικές πολιτικές: Το αφρικανικό δίλημμα	104
<i>Βασίλης Κρεμμυδάς</i>	
Η ουσία αλλού βρίσκεται	110
<i>Αργύρης Κυρίδης, Αγγελική Χρονοπούλου</i>	
Το έντυπο βιβλίο και το ηλεκτρονικό βιβλίο: Η «μάχη» στο πεδίο της εκπαίδευσης	116

<i>Θεόδωρος Λιανός</i>	
Ανταγωνιστικά ή συμπληρωματικά	159
<i>Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης</i>	
Έντυπο ή ηλεκτρονικό βιβλίο; Η παιδαγωγική σημασία του διλήμματος	162
<i>Χρήστος Μασσαλάς</i>	
Αναφορά στο έντυπο βιβλίο	173
<i>Γιώργος Μαυρογιώργος</i>	
Κάνουν οι τεχνολογίες «θαύματα»;	177
<i>Γιώργος Μπαμπινιώτης</i>	
Σχολικές βιβλιοθήκες	191
<i>Γιάννης Μπασκόζος</i>	
Βιβλίο, έντυπο φετίχ ή μαζικό ηλεκτρονικό;	196
<i>Μάνθος Μπουρνάζος</i>	
Βιβλίο E-Book.....	200
<i>Χριστίνα Νόβα-Καλτσούνη</i>	
Από το τυπωμένο στο ψηφιακό βιβλίο	204
<i>Κυριάκος Ντελόπουλος</i>	
Το ηλεκτρονικό βιβλίο (Τι είναι πάλι αυτό;).....	208
<i>Θεόδωρος Παπαγγελής</i>	
Αυτό τὸ ἄρωμα δὲ θὰ φύγει εὐκόλα	213

Ιάσων Φωτεινός

Μεταξύ έντυπου και ηλεκτρονικού κειμένου..... 215

Κώστας Χρυσοφίδης

Η εποχή της μετανεωτερικότητας και ο ρόλος
του σύγχρονου σχολείου..... 219

II. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

JISC

Σχέδιο Εθνικού Παρατηρητηρίου
για το ηλεκτρονικό βιβλίο: Τελική έκθεση..... 233

Ρόμπερτ Ντάρντον

«Να σχεδιάσουμε μια ψηφιακή δημοκρατία
των Γραμμάτων»: Συνέντευξη..... 239

Σταμάτης Ν. Αλαχιώτης

1. Η διαδικτυακή πληροφορία είναι γνώση;..... 252
2. Το βιβλίο και ο υπολογιστής..... 256

Pavel Alpeyev, Yoshinori Eki

Το iPad μπορεί να είναι το «μαύρο πλοίο»
που θα ταρακουνήσει την ιαπωνική βιομηχανία βιβλίου 260

David Carr

Ένα tablet υπόσχεται να σώσει τα έντυπα:
Πώς μπορεί να αναθερμανθεί η σχέση με το βιβλίο..... 265

Joanne Kaufman

Απειλεί το Kindle το λογοτεχνικό σνομπισμό;..... 269

Δ. Ν. Μαρωνίτης

1. Μηχανικός αναγνώστης..... 273

2. Μηχανική ανάγνωση..... 277

3. Η διαστροφή της λογοτεχνίας..... 281

Motoko Rich

Όταν το ηλεκτρονικό βιβλίο συναντά
τα απλά μαθηματικά των εκδόσεων..... 285

Κώστας Δεληγιάννης

Όχι, το «χαρτί» δεν πέθανε...: Παρά τα e-readers
και τα νέα τεχνολογικά προϊόντα, τα έντυπα αντέχουν 289

Μιχάλης Μητσός

1. Ο Γουτεμβέργιος παραμένει αζεπέραστος 296

2. Εθισμένη στα βιβλία..... 299

3. Το Kindle «τεντώνεται» για να χωράει εφημερίδες
και φοιτητικά συγγράμματα..... 301

Αγγελική Μπούμπουκα

Γουτεμβέργιος εναντίον Google..... 303

Σαράντος Καργάκος

Άποσπασμα από τον συλλογικό τόμο *Τὸ Διήγημα*
στήν *Ἑλληνική καὶ στίς Ξένες Λογοτεχνίες* 307

Αἰμίλιος Καλιακάτσος

Συνέντευξη στον Σπύρο Ἀραβανή..... 308

<i>Πολυδεύκης Παπαδόπουλος</i>	
Αποχαιρετισμός στο βιβλίο; Οι ανατροπές που φέρνουν τα e-books και οι ψηφιακές βιβλιοθήκες.....	313
<i>Σπύρος Γιανναράς</i>	
Το ηλεκτρονικό και το χάρτινο βιβλίο θα συμβιώσουν αρμονικά.....	318
Αφιέρωμα στο ηλεκτρονικό βιβλίο από το Περιοδικό «Κ» της Καθημερινής.....	321
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	
Απαγορεύουν οι Γάλλοι την ψηφιοποίηση βιβλίων από την Google.....	345
Ισραηλινός χάκερ έσπασε την προστασία copyright του «Amazon Kindle» e-reader.....	346
<i>A. J. Sundar</i>	
Πειρατεία ηλεκτρονικών βιβλίων: Το τελικό (;) σύνορο	348
<i>Δημήτρης Γαλάνης</i>	
Οι πειρατές της διπλανής πόρτας.....	351
<i>Άρης Πετρόπουλος</i>	
Το e- και το we...: Ψηφιακή εποχή και συλλογική διαχείριση.....	357
Μετάφραση γαλλικού νόμου για τα πνευματικά δικαιώματα στο διαδίκτυο.....	360

ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ 2010-2018

<i>Γιῶργος Ε. Δαρδανός</i>	
Τὰ νέα δεδομένα	371
<i>Ζωή Μπέλλα-Αρμάου</i>	
Γράμμα στὸν Μπόρχες	373
<i>Ἄννα Καρακατσούλη</i>	
Ψηφιακὰ συγγράμματα – Μιὰ «ἐπανάσταση» ποὺ δὲν εἶναι	382
<i>Κώστας Δαρδανός</i>	
Ἰθάκη ἀπὸ χαρτί	396
<i>Γιῶργος Κεντρωτής</i>	
Τὰ ἠλεκτρονικὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα εἶναι ἐναντίον τῆς προόδου	404
<i>Θάνος Β. Ψυχογιός</i>	
Ἐντυπο καὶ Ἡλεκτρονικὸ Βιβλίο: Βίοι Παράλληλοι	409
Συμπεράσματα ερευνῶν	412

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ*

ΚΑΤ' ΕΞΟΧΗΝ στήν εποχή μας, οφείλουμε ν' αναζητήσουμε και νά συνειδητοποιήσουμε τήν διαχρονική και σταθερή αξία τοῦ βιβλίου, ιδίως στήν έντυπη μορφή του. Σπεύδω νά διευκρινίσω —διότι, δυστυχῶς, οἱ παρανοήσεις εἶναι συχνές, ιδίως ἐκ μέρους ἐκείνων πού «θυσιάζουν» ἀδιαλείπτως καί ἀνεξόδως στόν βωμὸ ἑνὸς «τεχνολογικοῦ προοδευτισμοῦ» κενοῦ περιεχομένου— ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση καί συνειδητοποίηση δὲν σημαίνει, κατ' οὐδένα τρόπο, ἄρνηση ἢ ἔστω καί ἀμφισβήτηση τῆς σημασίας τῆς ἐξέλιξης τῆς ἠλεκτρονικῆς τεχνολογίας στό πεδίο τῆς οἰκοδόμησης τῆς πληροφόρησης καί τῆς γνώσης. Ἀπλῶς ἔχει ὡς στόχο ν' ἀναδείξει γιατί καί πῶς τὸ βιβλίο, στήν έντυπη μορφή του, ἔχει καί θά ἔχει πάντα τήν θέση του —θέση περίοπτη μάλιστα ὡς πρὸς ὀρισμένες πτυχές της— στή διαμόρφωση τῆς Παιδείας τοῦ Ἀνθρώπου. Βεβαίως ὑπὸ τήν έννοια τῆς Παιδείας πού ὑπερβαίνει τήν πληροφόρηση καί ὀδηγεῖ, μέσω τῆς Γνώσης, στήν οὐσιαστικὴ μόρφωση, δηλαδή στήν δημιουργία Πνεύματος.

* Ἀπὸ τὸν χαιρετισμὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Προκοπίου Παυλοπούλου κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ 46ου Φεστιβάλ Βιβλίου, τὴν 4η Σεπτεμβρίου 2017.

Σ' αὐτὸ τὸ μονοπάτι ἀναζήτησης καὶ συνειδητοποίησης πολύτιμος ὁδηγὸς μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ στίχοι τοῦ Τ.Σ. Ἐλιοτ, ἀπὸ τὸ ποίημά του «Δέκα χορικά ἀπ' τὸ “Βράχο”» (Πρῶτο χορικό):

«Ποῦ εἶν' ἡ Ζωή, πού τῆ σπαταλήσαμε ζώντας;
Ποῦ εἶν' ἡ σοφία, πού τῆ χάσαμε μέσα στὴ γνώση;
Ποῦ εἶν' ἡ γνώση, πού τῆ χάσαμε στὶς πληροφορίες;»

Οἱ στίχοι αὐτοὶ —σχεδὸν προφητικοί, ἂν ἀναλογισθεῖ κανεὶς ὅτι γράφτηκαν κατὰ τὸ πρῶτο τρίτο τοῦ περασμένου αἰώνα, μεταξὺ τοῦ Πρώτου καὶ τοῦ Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου— διατραγωδοῦν τὸν κίνδυνον πὸν διατρέχει ἡ Παιδεία ἀπὸ μιὰν ἀκατάσχετη καὶ μὲ κάθε μέσο σώρευση ἀπλῆς πληροφορίας, ἢ ὅποια ἀδυνατεῖ νὰ μετουσιωθεῖ σὲ Γνώση καί, πολὺν περισσότερο, σὲ «Σοφία», δηλαδή στὸν τελικὸ προορισμὸ τοῦ Πνεύματος.

Τὸ βιβλίον συνιστᾷ ἀναμφισβήτητα ἕνα δραστικὸ «ἀκεσώδυνον» γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῆς τῆς ὑποδόριας πνευματικῆς παθολογίας. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ βιβλίον, πρωτίστως στὴν ἔντυπη μορφή του, «σφραγιστεῖ» μιὰν ἀναντικατάστατη ὕλική σχέση μὲ τὸν ἀναγνώστη. Στὸν ὁποῖο ἐπιτρέπει νὰ διατηρεῖ μιὰ γνήσια σχέση μὲ τὸν Συνάνθρωπο καὶ μὲ τὸν Κόσμον, ἀποτελώντας ἔτσι —καὶ συνακόλουθα— πραγματικὸ ἀνάχωμα στὴν ἐπέλαση κάθε πνευματικῶς φθοροποιοῦ εἰκονικῆς προσομοίωσης. Καὶ τοῦτο διότι τὸ βιβλίον, ὑπὸ τ' ἀνωτέρω χαρακτηριστικά του, ἀποτρέπει σὲ μεγάλον βαθμὸ τὸ «στέγνωμα» τοῦ νοῦ, ἰδίως μέσ' ἀπὸ τὴν «ζωογόνο δρόσο» τῆς κριτικῆς σκέψης καὶ τῆς φαντασίας.

Εὔχομαι, ἰδίως μάλιστα στοὺς ταραγμένους καὶ ἀβέβαιους καιροὺς μας, οἱ ἀναγνώστες τῶν βιβλίων νὰ πληθαίνουν καὶ ἡ ἀνάγνωση, ὡς κορυφαία στάση ἀντίστασης ἀπέναντι στὴν φθορά, ν' ἀποτελεῖ πιστὸ συνοδοιπόρο καὶ ἀνθεκτικὸ στήριγμα στὴν ἀνηφορικὴ πορεία τῆς ζωῆς μας.

Προκόπιος Παυλόπουλος

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ

ΟΔΟΣ ΠΑΤΟΥΣΑ 6, πλατεία Κάνιγγος. Έτος 1955. Έκει πού έφευγαν τά λεωφορεΐα για Παλαιά Πεντέλη, Νέα Πεντέλη και Άγιο Σύλλα, ξεκίνησα τήν τυπογραφική τέχνη στό τυπογραφείο του άριστερου Θεσσαλου έκδότη Άργύρη Παπαζήση. Στο τυπογραφείο του είχαν βρει καταφύγιο πολλοί κνηγημένοι άριστεροι τυπογράφοι από τò Βόλο. Άκριβώς άπέναντι βρισκόταν τò βιβλιοχαρτοπωλεΐο του Λαδιᾶ, πού άργότερα στην όδò Ήπποκράτους πουλούσε βιβλία με τò κιλό, και δίπλα σ' αυτό τò γαλακτοπωλεΐο του κυρ-Νίκου, πού κουβαλούσε παστεριωμένο γάλα σέ γυάλινα μπουκάλια για τούς τυπογράφους τών γύρω μαγαζιῶν. Μυρίζω άκόμα εκείνο τò άπαΐσιο άντιμόνιο, τò δηλητήριο πού έτρωγε τὰ πνευμόνια τών τυπογράφων, όπως κάθε πρωΐ πού άνοιγα πρώτος τò τυπογραφείο για νά σκουπίσω.

Ή έξάρση έργασία τών τυπογράφων ήτανε ίερή κατάκτηση από τήν έποχή τῆς Κατοχής. Στο τυπογραφείο τυπώναμε βιβλία τῆς Άνωτάτης Έμπορικῆς (ΑΣΟΕΕ), τῆς Άνωτέρας Βιομηχανικῆς Σχολῆς του Παπαϊωάννου στην όδò Άκαδημίας, μετέπειτα Πανεπιστημίου Πειραιῶς, και του Πανεπιστημίου Άθηνῶν.

Θυμάμαι τόν Άριστοτέλη Σίδερη, αυτή τῆ μεγάλη φυ-

σιογνωμία, συνιδρυτή του ΣΕΚΕ το '18, που δίδασκε στην 'Ανωτάτη 'Εμπορική το μάθημα τῆς 'Ιστορίας Οικονομικῶν Θεωριῶν καὶ ἐπιμελοῦνταν τὴν ἔκδοση τοῦ 'Ερικ Ρὸλ 'Ιστορία Οἰκονομικῶν Θεωριῶν. Μιὰ μέρα ποὺ τοῦ πῆγα τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια στὸ σπίτι του στὴ λεωφόρο 'Αλεξάνδρας, ἀνοίγοντας κουβέντα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση, κάποια στιγμή μοῦ εἶπε: «Τί περιμένεις, παιδί μου, ἀπὸ ἓνα κράτος ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ ληστές;» καί: «ἂν δὲν ἔκλεβαν τόσα πολλά, θὰ εἶχαμε σήμερα γυάλινους δρόμους».

Ὁ Δημήτρης Καλιτσουνάκης τύπωνε τότε τὸ περιοδικὸ 'Αρχεῖο Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν 'Επιστημῶν ὁ 'Ἄγγελος 'Αγγελόπουλος τύπωνε τὸ περιοδικὸ *Νέα Οἰκονομία* μὲ τὸν Κώστα Χατζηαργύρη (μετέπειτα νονὸ τοῦ γιοῦ μου) ὁ Ξενοφῶν Ζολώτας μὲ τὴ Μαρίνα Γουδῆ τύπωναν τὸ περιοδικὸ *Ἐπιθεώρηση Οἰκονομικῶν καὶ 'Εμπορικῶν 'Επιστημῶν*. Σὲ αὐτοὺς τοὺς δυὸ ὀφείλω καὶ τὴν ἐγγραφή μου στὸ παραδίπλα (ὁδὸς Κωλέττη) ἐσπερινὸ Γυμνάσιο ὅπου τὴν ἡμέρα λειτουργοῦσε τὸ Βαρβάκειο 'Αθηνῶν. Πολλοὶ καθηγητὲς δίδασκαν καὶ τὸ βράδυ σὲ μᾶς. Μάθαμε περισσότερα ἀρχαῖα ἀπὸ πολλοὺς ποὺ τελείωσαν τότε τὸ ὀκτατάξιο κλασικὸ Γυμνάσιο.

Εἶχαμε καλοὺς καθηγητὲς. Θυμᾶμαι πάντα τὸν Γιάννη Μαριαντώνη, τὸν 'Αλέκο Μπεκιάρη, τὴν 'Αννα Θεοδοροπούλου, τὸν Κ. Μανῆ καὶ ἄλλους. Κάθε φορὰ ποὺ ἔπαιρνα βαθμούς, τοὺς πῆγαινα μαζί μὲ τὶς διορθώσεις τοῦ περιοδικοῦ στὸ σπίτι τῆς Μαρίνας Γουδῆ, στὴν ὁδὸ Καψάλη 5, στὸ Κολωνάκι. Μοῦ ἔδινε καὶ ρεγάλο 2 χρυσὲς λίρες ἐπιπλέον ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πλήρωνε γιὰ τὸ σχολεῖο μου.

Μιὰ μέρα μᾶς εἶπε ὁ Μιλτιάδης, ὁ Πρόεδρος τῶν Τυ-

πογράφων Ἀθήνας πού δούλευε μαζί μας, ὅτι τὸ βράδυ ἔχουμε ἔκτακτη συγκέντρωση στὰ γραφεῖα τοῦ σωματείου. Πήγαμε ὅλοι, ὁ Ἀργύρης Μπακαλούμης, ὁ Κυριάκος ὁ ἀγαπησιάρης, ὁ Ἀπόστολος ὁ κοκκινομύτης, ἡ Ἀνδρονίκη, ὁ Γιῶργος κι ἐγώ. Δὲν ἦρθε ὁ ἀρχιμάστορας — ὁ πραγματικὸς ἀρχιμάστορας Χρῆστος Ἀντωνόπουλος. Στὴ συνάντηση εἶχαν ἔρθει καὶ ἄλλοι συνάδελφοι ἀπὸ πολλὰ τυπογραφεῖα, ὅπως τοῦ Καραβία, τοῦ Δημητράκου, τοῦ Σπυρόπουλου, τοῦ Συνοδινοῦ, τοῦ Διαλυσιμᾶ, τοῦ Ρόδη κ.ἄ.

Ἡ ὁμιλία τοῦ Μπακαλιάρου, ἔτσι λέγαμε τὸν Μιλτιάδη, μᾶς τρομοκράτησε, μᾶς ἔκανε νὰ φοβηθοῦμε γιὰ τὴ συνέχεια τῆς δουλειᾶς μας:

«Συνάδελφοι, αὐτὲς τὶς μέρες, ὁ εἰσαγωγέας Μπουτόπουλος φέρνει στὸν Πειραιᾶ τὶς πρῶτες λινοτυπικὲς μηχανές, αὐτὲς πού θὰ ἀγοράσουν οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν τυπογραφείων, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς πού ἔχουν ἤδη οἱ ἐφημερίδες. Πρέπει ὅλοι μας μαζί μὲ τὸ Συνδικάτο Τύπου νὰ πᾶμε στὸν Πειραιᾶ καὶ νὰ σταματήσουμε τὸν ἐκτελωνισμό τους. Ἄν ἔρθουν αὐτὲς οἱ μηχανές, θὰ μᾶς θερίσει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φυματίωση καὶ ἡ πείνα. Αὐτὸ δὲν θὰ ἐπιτρέψουμε νὰ γίνῃ.» Πήγαμε στὸν Πειραιᾶ. Πετάξαμε πέτρες. Οἱ μηχανές ἦρθαν.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ μεσημέρι, ἀφοῦ σχόλασαν ὅλοι οἱ τυπογράφοι, ἐγὼ κάθισα νὰ ξεκουραστῶ καὶ νὰ διαβάσω γιὰ τὸ βραδινὸ σχολεῖο. Κάποια στιγμή, λέω στὸ μάστορα, πού δούλευε μόνος μέχρι ἀργὰ τὸ βράδυ: «Ἔσεῖς, γιατί δὲν ἦρθατε στὴ χθεσινὴ συγκέντρωση; Τὶς θέλετε τὶς μηχανές;»

«Ἄκου, παιδί μου. Δὲν ἔχει νὰ φοβηθεῖ κανένας ἀπὸ αὐτὲς τὶς μηχανές. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ μάθουμε νὰ τὶς δου-

λεύουμε. Θα κουραζόμαστε λιγότερο, γιατί θα δουλεύουμε καθιστοί και τὸ βιβλίο θα εἶναι πιὸ φτηνό. Δὲν εἶναι δὲ και καμιά ἐπανάσταση. Ἐξέλιξη εἶναι τῆς ἐπανάστασης ποὺ ἔκανε ὁ Γουτεμβέργιος καὶ τὸ βιβλίο πέρασε στὸν κόσμο. Μὴ φοβᾶσαι. Αὐτὸ θα γίνει. Κι ὅταν θὰ ῥθοῦν κι ἄλλες ἐξελίξεις, νὰ τὶς βλέπεις πάντα μὲ θετικὸ μάτι. Ἄλλωστε, ἐμεῖς τυπώνουμε δύσκολα βιβλία ποὺ θέλουν μαστοριά. Μποροῦν νὰ φτιάξουν μαθηματικούς τύπους οἱ μηχανές;»

Πέρασαν χρόνια ἀπὸ τὴ στοιχειοθεσία στὸ χέρι· εἴχαμε τὴ στερεοτυπία (λινοτυπία), τὴ μονοτυπία καὶ κυρίως τὶς offset, ὅπου δὲν χρειάζοτανε ξανά στοιχειοθεσία ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν μετράω ὅτι ἄλλαξα τέσσερις φορές ἐπάγγελμα.

Δὲ μπορῶ νὰ ξεχάσω, ὅταν κάποτε ρώτησα τὸν Κώστα Βάρναλη ποὺ ἔγραφε σὲ τυπογραφικὸ χαρτί διορθώσεων τὸ χρονογράφημα τῆς *Αὐγῆς* παρέα μὲ τὸ καλὸ κρασί τοῦ Γιαμπανᾶ, στὴν ταβέρνα τῆς ὁδοῦ Ζωοδόχου Πηγῆς: «Πόσα φύλλα νὰ τραβήξω, κυρ-Κώστα ἀπὸ κάθε τυπογραφικό;» καὶ μοῦ εἶπε: «Ἐγὼ 100 ἀντίτυπα θέλω». «Γιατί τόσα λίγα;» τοῦ λέω. «Θὰ μοῦ περισσέψουν κιόλας. Ποῦ θὰ βρῶ τόσους πολλοὺς φίλους νὰ τὸ χαρίσω;»

Ἄπὸ τότε ἡ κατάσταση ἄλλαξε. Οἱ ἀναγνώστες ἔγιναν περισσότεροι. Τὰ ποιήματα τοῦ Βάρναλη τυπώθηκαν ξανά καὶ ξανά. Πολλοὶ συγγραφεῖς καὶ ἀπόγονοὶ τους εἰσπράττουν ἀρκετὰ χρήματα ἀπὸ συγγραφικὰ δικαιώματα. Τὸ ζήτημα βέβαια εἶναι τί βιβλία ἐκδίδεις καὶ τί διαβάξεις. Τὰ ποιητικὰ κριτήρια τῆς ἀνάγνωσης. Γιατὶ δὲ νομίζω ὅτι αὐτοὶ ποὺ διαβάξουν ποιητικὰ βιβλία εἶναι σήμερα πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τότε, ἀφοῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ παραλογο-

τεχνία δὲν ὑπολογιζόταν στὴν εἴσπραξη ἑνὸς βιβλιοπωλείου· τὰ βιβλία αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πουλοῦσαν στὰ περίπτερα σὲ φτηνὲς πρόχειρες ἐκδόσεις. Σήμερα ἐμεῖς οἱ ἐκδότες κάνουμε καλὲς στοιχειοθεσίες, φτιάχνουμε ὠραῖα ἐξώφυλλα καὶ τὰ πουλάμε μέσα ἀπὸ τὰ βιβλιοπωλεῖα. Μεγάλη εὐθύνη τῶν ἐκδοτῶν ἀποτελεῖ τὸ γιατί δὲν ἔχουμε σήμερα περισσότερους ἀπαιτητικούς-ποιοτικούς ἀναγνώστες· καί, ἀκόμα, ὡς πότε θὰ λέμε αὐτὰ τὰ σκύβαλα «γυναικεία λογοτεχνία»; Ἄλλὰ οὔτε τὸ ἴδιο τὸ σχολεῖο καὶ οἱ καθηγητὲς οὔτε οἱ γονεῖς βοηθοῦν ὅσο πρέπει πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Ἄφησαμε τὶς βιβλιοθῆκες —μεγάλη ἁμαρτία— στὴν τύχη τους. Τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅπου δόθηκαν χρήματα γιὰ νὰ γίνουν βιβλιοθῆκες, ἔγιναν· ἀλλὰ δὲν ἐμπλουτίστηκαν μὲ νέες ἐκδόσεις, δὲν ἀνοῖξαν τὴν πόρτα τους στὴν κοινωνία· ἀπολύθηκαν οἱ βιβλιοθηκονόμοι καὶ τὰ βιβλία παρέμειναν κλειδωμένα σὲ κάποιες αἴθουσες μαζὶ μὲ σπασμένα θρανία καὶ παλαιᾶς τεχνολογίας ὑπολογιστές. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ ἑβδομήντα ἑκατομμύρια, ποὺ ὑπῆρχαν ἀρχικὰ γιὰ τὴ δεύτερη φάση τοῦ προγράμματος, μόνο τὸ ἕνα δέκατο χρησιμοποιήθηκε τελικὰ γιὰ τὶς βιβλιοθῆκες. Τέτοια ἦταν ἡ ἀμέλεια τῶν κυβερνήσεων. Τὰ ὑπόλοιπα χρήματα δόθηκαν γιὰ μπετόν, γιὰ παρτέρια, γιὰ ἄλλα τέλος πάντων! Κι αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπογοήτευση ποὺ ἔνωσα στὰ τριανταεπτὰ χρόνια ποὺ ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ κοινὰ τοῦ βιβλίου.

Αὐτὰ εἶναι τὰ οὐσιαστικὰ θέματα ποὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν. Τὴ σημερινὴ ἐξέλιξη προσπαθῶ νὰ τὴ δῶ δίχως προκαταλήψεις. Προσπαθῶ νὰ ἀντισταθῶ στὴ θεοποίηση τῆς μηχανῆς καὶ τὴ δαιμονοποίηση τοῦ e-book. Ἄν καὶ μὲ τὴ σημερινὴ του μορφή, βέβαια, τὸ e-book —πρὶν ἀπὸ

τις απαραίτητες βελτιώσεις— θα φέρει πολλή δουλειά στους οφθαλμιάτρους.

Τὰ πράγματα θα ἐξελιχθoῦν. Ἡ πρόοδος θα συνεχιστεῖ. Ἡ νομοθεσία θα ἐκσυγχρονιστεῖ. Κι ἐμεῖς οἱ ἐκδότες, οἱ συγγραφεῖς καὶ κυρίως οἱ ἀναγνῶστες πάντα θα περιμένουμε τὴν ἐπόμενη ἐξέλιξη.

Ὁ τόμος αὐτὸς καταγράφει, στὸ Πρῶτο Μέρος, τὶς ἀπόψεις διακεκριμένων ἐιδικῶν γιὰ τὴν μέχρι τώρα ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων στὸν ἐκδοτικὸ χῶρο. Τοὺς εὐχαριστῶ ὅλους ἀπὸ καρδιάς. Στὸ Δεύτερο Μέρος περιλαμβάνονται κείμενα ἀπὸ ξένους καὶ Ἑλληγες ἐιδικούς ποὺ ἔχουν δημοσιευτεῖ στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ Τύπο, καθὼς καὶ στὸ διαδίκτυο. Τέλος, στὸ Παράρτημα ὑπάρχει ἡ ἀποψη τοῦ Ἄρη Πετρόπουλου, Διευθυντῆ τοῦ ΟΣΔΕΛ, καθὼς καὶ ἡ μετάφραση τοῦ πρόσφατου γαλλικοῦ νόμου γιὰ τὴν πνευματικὴ ἰδιοκτησία.

Θὰ ἤθελα νὰ ἀφιερῶσω τὴν ἐκδοση αὐτὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα στοὺς παραδοσιακοὺς φίλους ποὺ ἔχουν φύγει ἀπὸ κοντά μας: *Μιχάλη Γρηγόρη, Γιάννη Δουβίτσα, Νανὰ Καλιανέση, Γιῶργο καὶ Τάκη Ραγιά, Ἀργύρη, Ἰσαβέλλα καὶ Βίκτωρα Παπαζήση, Λάμπη Ράππα.*

Ἐπίσης σ' αὐτοὺς ποὺ συνεχίζουν τὴν ἐκδοτικὴ παράδοση: *Γιῶργο Βαμβαλή, Αἰμίλιο Καλιακάτσο, Μαρίνα Καραϊτίδη, Μίνα Καρδαμίτσα, Χρυσὴ καὶ Κατερίνα Καρύδη, Βαγγέλη Λάζο, Θεόδωρο Μαλικιώση, Μιχάλη Μπακιριτζή, Τίτο Μυλωνόπουλο, Δημήτρη Παπαδήμα, Σταῦρο Πετσόπουλο, Λουκᾶ Ρινόπουλο, Ἀντώνη Σάκκουλα καὶ τόσους ἄλλους ἄξιους συναδέλφους.*

Ἀκόμη, στὸν *Κωστή* καὶ στὰ παιδιὰ μας Ἀλέξανδρο, Ἄννα, Ἄννη καὶ Σοφία, Ἀργύρη, Θάνο, Εὐφροσύνη καὶ Νίκο, Μαρία, Εὔα, Πέτρο, Περικλῆ, Νίκο, Χάρη καὶ Πένη, Νικολέττα καὶ Εὐθύμη, Φίλιππο καὶ Μαριάννα, Γιώργο καὶ Χρήστο, Κέλλυ καὶ Ντίνα, Ἀνδρέα καὶ Γιώργο, Μαργαρίτα καὶ Μάρκο πού, ἐφοδιασμένα τόσο μὲ τὴν ἀγάπη γιὰ τὸ βιβλίο ὅσο καὶ μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐπιστημονικὰ ἐφόδια, χάρη στὰ δείγματα δουλειᾶς τους στὸν ἐκδοτικὸ χῶρο, μὲ γεμίζουν μὲ αἰσιοδοξία.

Τέλος, στὸν *Γιάννη Μαμάη* πού, μὲ τὸ μεράκι καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν τυπογραφία καὶ ἐκμεταλλευσόμενος τὶς δυνατότητες πού προσφέρει ἡ νέα τεχνολογία, καταφέρνει στοὺς δύσκολους αὐτοὺς καιροὺς νὰ μᾶς μεταφέρει ἀκέραιες τόσο τὴν αἰσθητικὴ ἀντίληψη ὅσο καὶ τὴν εὐαισθησία τῶν παλαιῶν τυπογράφων. Ἡ Gutenberg τοῦ ὀφείλει τὰ ἀρτιότερα αἰσθητικὰ βιβλία της, καθὼς φυσικὰ καὶ τὸ Βραβεῖο Ποιότητας πού τῆς ἀπενεμήθη ἀπὸ τὴ Euroscience γιὰ τὸ σύνολο τῆς παραγωγῆς τοῦ 2008.

Ἄνδρος, Ἅγιος Πέτρος,
τελευτῶντος Ἀπριλίου τοῦ 2010

Γιώργος Ε. Δαρδανός